

Юридичний моніторинг в Україні III

**Попередня доповідь щодо справ
проти Юлії Тимошенко у листопаді
2011**

**Данський Гельсінський комітет з
прав людини**

Bredgade 36 B,
1260 Copenhagen K
Tel. +45 33918110

main@helsinki-komiteen.dk

www.helsinki-komiteen.dk

Вступ із коротким викладом висновків

Ця доповідь є продовженням попередніх двох доповідей Данського Гельсінського комітету з прав людини¹ щодо триваючих розслідувань та судових процесів в Україні проти членів попереднього уряду. В основі цих доповідей лежить моніторинг справ проти колишнього Прем'єр-міністра Юлії Тимошенко, колишнього міністра внутрішніх справ Юрія Луценка, колишнього виконуючого обов'язки міністра оборони Валерія Іващенко та колишнього першого заступника міністра юстиції Євгена Корнійчука.

Ця доповідь має на меті описати та проаналізувати реальну юридичну ситуацію пані Тимошенко станом на початок листопада 2011 року, а також порівняти її із зобов'язаннями України відповідно до Європейської конвенції про права людини. Метою моніторингу не є формування висновку щодо вини або невинуватості, адже права людини належать всім незалежно від вини.

11.10.2011 Печерський районний суд міста Києва визнав пані Тимошенко винуватою в порушенні статті 365 Кримінального кодексу України. Наступного дня проти неї було відкрито ще одну справу за порушення частини п'ятої статті 191 Кримінального кодексу (далі у цій доповіді – “Справа про борг”, яка датується ще 1990-ми роками). За декілька днів було відновлено ще низку старих та вже закритих справ. Це, перш за все, викликає запитання, чому це робиться саме зараз. Зважаючи на те, що чинна адміністрація знаходиться під значним тиском щодо декриміналізації статей про економічні злочини, які лежать в основі більшості поточних справ проти політиків з попереднього уряду, у тому числі засудження 11.10.2011 пані Тимошенко, відкриття нової справи та відновлення старих справ проти незручного опозиційного політика за порушення інших статей є чимось надзвичайним. Час цих подій, значна давність цих справ та попередня історія підтверджують серйозні підозри щодо політичних мотивів, які стоять за цими розслідуваннями.

Ця доповідь є попередньою, вона базується на публічній інформації, доступній на момент публікації доповіді.

У доповіді робляться такі висновки:

- **Строки давності у Справі про борг вже сплили, зважаючи на передбачений законом 10-річний строк давності.**
- **Строк давності не можна скасувати, назвавши моментом вчинення злочину час, коли ЄЕСУ перестала сплачувати свої борги в 2000 році, а**

¹ <http://www.helsinki-komiteen.dk/>

не видачу гарантій у 1996 році, як це мало б бути згідно зі звичайною юридичною аргументацією; відповідно, продовження строку давності не може базуватися на Газовій справі 2009 року.

- Строк давності також перешкоджає відновленню більшості, якщо не всіх, восьми справ проти Тимошенко, які було закрито в 2004 та 2005 роках.
- Відновлення розслідування у справах, які було закрито за законом, є порушенням статті 6 та статті 18 Європейської конвенції про права людини, якщо такі рішення не виправдовуються законними цілями та підставами.
- Президент у своїх публічних заявах щодо злочинів Тимошенко плутає підозри із встановленням судом вини особи.
- Заяви Генеральної прокуратури стосовно справ проти пані Тимошенко підтверджують сумніви в об'єктивності, незалежності та безсторонності кримінального правосуддя.
- Складна термінологія та суміш описів фактів і припущень у постанові про притягнення як обвинуваченого у Справі про борг значно ускладнюють або навіть унеможливають визначення того, які саме дії інкримінуються пані Тимошенко, а отже це є порушенням її права на захист та справедливий суд.

Звіт підготовлено для Данського Гельсінського Комітету з прав людини в рамках його програми Юридичного моніторингу Мікаелом Люнгбо, який має багаторічний досвід роботи в якості прокурора, начальника поліції та заступника керівника Данської служби безпеки. Крім цього, він працював для Європейського Союзу та інших міжнародних організацій в якості головного радника в Албанії, політичного радника у Судані, експертом з питань верховенства права в Іраку й очолював групу з оцінювання у Південній Африці.

Копенгаген, 8 листопада 2011

1. Підґрунтя ситуації у листопаді 2011 року

- 11.10.2011 Юлію Тимошенко було засуджено до 7 років ув'язнення та ще трьох років заборони обіймати державні посади, а також вона має компенсувати збитки «Нафтогазу» на суму близько 200 мільйонів доларів.
- Під час міжнародної конференції в Ялті у вересні 2011 року Президента Януковича жорстко розкритикували за судові процеси проти політиків. Також згадувались можливі наслідки цього для майбутньої співпраці між Україною та Європою, пов'язаної, серед іншого, з угодою про асоціацію, щодо якої наразі ведуться переговори. Високопоставлені представники ЄС розтлумачили заяви Президента Януковича як обіцянку ініціювати поправки до Кримінального кодексу, якими буде декриміналізовано відповідні статті 364 та 365, за якими здійснюється кримінальне переслідування Юлії Тимошенко та більшості інших колишніх посадовців уряду. Також лунали припущення, що Президент повинен натиснути на судову гілку, щоб Юлію Тимошенко звільнили. Однак, це було б неприйнятно та стало б порушенням європейських стандартів. Пропозиція щодо зміни Кримінального кодексу пізніше була подана до парламенту.
- Проте, наступного дня після засудження Юлії Тимошенко у Газовій справі українська влада почала діяти в абсолютно протилежному напрямку: проти пані Тимошенко було висунуто обвинувачення за іншою справою (тут «Справа про борг») за порушення у 1995-2000 роках статті 191 Кримінального кодексу. Пізніше також було ініційовано відновлення низки справ проти неї, які було закрито у 2004 та 2005 роках. Всі ці справи пов'язані з російсько-українською газовою торгівлею та її роллю в ній.
- Пані Тимошенко була президентом компанії з торгівлі енергоносіями «Єдині енергетичні системи України» (ЄЕСУ) з 24.11.1995 по 1.1.1997, коли її було обрано до Верховної Ради і вона мала звільнитися з компанії, після чого керівництво у ній взяв на себе її чоловік. ЄЕСУ була приватною компанією, яка у 1995-му році за міжурядовою угодою між Росією та Україною купувала природний газ у Росії та платила за нього готівкою та поставками матеріально-технічних ресурсів з України.
- В інтерв'ю «Франкфуртер Альгемайне Цайтунг» від 18.10.2011 Президент Янукович розповів таке про підґрунтя цих нових розслідувань: «Існує два рішення суду, американського та російського, в яких детально зафіксовано, у чому вона винувати. Якщо вже в Америці відбувся процес, на якому Лазаренка було засуджено до терміну за ґратами...» (ФАЦ: *Ви маєте на увазі колишнього прем'єр-міністра України Лазаренка, з яким у 1990-х роках співпрацювала*

Тимошенко, а також нібито корупцію в російському міністерстві оборони...) «...коли в Росії відбувся судовий процес, на якому генерал-полковника Олійника було засуджено до шести років ув'язнення: до цих злочинів була безпосередньо причетна Тимошенко – особливо до випадків, які стосувались співробітників російського міністерства оборони. В Україні не сплачувались податки, хоча газ продавався на українській території...»

- Твердження президента, однак, будуються виключно на підозрах та не підтримуються рішеннями незалежного суду, оскільки вирок проти Павла Лазаренка, винесений у США, не має жодного відношення до справи ЄЕСУ; колишнього начальника Головного управління військового бюджету і фінансування російського Міністерства оборони генерала Олійника 26.11.2003 було виправдано Президією Верховного суду Росії, а саму пані Тимошенко ніколи не було засуджено у жодній з цих двох країн. Нібито ухилення від сплати податків лежить в основі однієї з відновлених справ, але її також не було за це засуджено. Таким чином, у своїх заявах Президент порушує презумпцію невинуватості.
- За традицією, яка на щастя не відома у більшості європейських країн, перший заступник Генерального прокурора Кузьмін в телевізійному шоу 28.10.2011 оприлюднив низку тверджень і підозр проти Юлії Тимошенко та інших, які ще не призвели навіть до висунення формальних звинувачень, не кажучи вже про обвинувальний вирок. Подібна поведінка високопоставленого представника прокуратури є порушенням базового принципу верховенства права – презумпції невинуватості² - та викликає серйозні сумніви в об'єктивності та аполітичній природі Генеральної прокуратури, коли вона пізніше прийматиме рішення про притягнення до відповідальності. Прокурор має оцінювати результати розслідування об'єктивно та на основі цього приймати рішення про наявність достатніх доказів для обвинувального висновку та передачі справи до суду. Зважаючи на майже нульовий показник виправдовувальних вироків (99,8% тих, хто притягається до відповідальності, визнаються українськими судами винуватими), такі передчасні заяви компрометують всю систему кримінального правосуддя та підтверджують сумніви в реальності справедливого суду.

² Європейська конвенція про права людини, пункт 2 статті 6: «Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.»

2. Нові справи

Обвинувачення та підозри:

1. 12 жовтня 2011 р. Служба безпеки України (СБУ) відкрила нове розслідування проти Юлії Тимошенко за порушення частини п'ятої статті 191 та частини другої статті 15³ Кримінального кодексу України, а саме за вчинення замаху на розтрату державного майна шляхом незаконного відшкодування з бюджету боргу ЄЕСУ за попередньою змовою групою осіб.

Далі наводиться короткий виклад обставин та звинувачень, наведених у постанові СБУ:

- 18.02.1994 між урядами РФ та України укладено Угоду про експорт російського природного газу в Україну і його транзит через територію України в європейські країни. Частина розрахунків України може здійснюватись у формі поставок матеріально-технічних ресурсів.
- Павло Лазаренко, як перший віце-прем'єр-міністр України, мав функціональні повноваження щодо міждержавних відносин з

³ **Стаття 191.** Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем

1. Привласнення чи розтрата чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні, - карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем - карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, - караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до восьми років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

4. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, якщо вони вчинені у великих розмірах, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

5. Дії, передбачені частинами першою, другою, третьою або четвертою цієї статті, якщо вони вчинені в особливо великих розмірах або організованою групою, - караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Стаття 15. Замах на злочин

1. Замахом на злочин є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі.

2. Замах на вчинення злочину є закінченим, якщо особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від її волі.

3. Замах на вчинення злочину є незакінченим, якщо особа з причин, що не залежали від її волі, не вчинила усіх дій, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця.

Російською Федерацією, у тому числі щодо взаєморозрахунків за енергоносії. Пані Тимошенко нібито запропонувала йому дати дозвіл на залучення її компанії ЄЕСУ до газової торгівлі; з подальшим переведенням частини отриманих від реалізації газу коштів на його рахунки у закордонних банках. Лазаренко погодився і звернувся до міністерства оборони Росії з відповідною пропозицією, і у 1996 році приблизно 50% поставок російського газу від «Газпрому» в Україну здійснювалось через цю компанію. Розрахунки здійснювались у формі поставок компанією ЄЕСУ матеріально-технічних ресурсів підрозділам російського міністерства оборони, оскільки «Газпром» мав заборгованість перед російською державою.

- В період між квітнем-серпнем 1996 року на рахунки Павла Лазаренка в одному зі швейцарських банків було нібито переведено 64 480 000 доларів як плату за його допомогу ЄЕСУ.
- 26.8.1996 Лазаренко, який до того часу став Прем'єр-міністром, надіслав Прем'єр-міністру РФ Чорномірдіну лист, в якому підтвердив, що ЄЕСУ була уповноважена Кабінетом Міністрів України на проведення такої діяльності у газовій торгівлі, що не відповідало дійсності, та гарантував виконання нею взятих на себе зобов'язань.
- Росія вимагала урядових гарантій від України для того, щоб поставки газу могли здійснюватись через ЄЕСУ. Лазаренко наказав Державному міністру Мінченку підписати та надати «Газпрому» гарантію (від 31.12.1996) Уряду України щодо виплати ЄЕСУ боргу в межах 200 мільйонів доларів.
- Для того, щоб уникнути сплати податків, Тимошенко вказала у контракті іншу контрольовану нею фірму, «United Energy International Limited», як корпоративного члена ЄЕСУ та партнера по газовій торгівлі, доходи від якої нібито спрямовувались саме через цю компанію.
- ЄЕСУ виконала свої зобов'язання лише частково та у 2000 році розірвала контракт. За даними СБУ, це стало наслідком не фінансових проблем, адже у 1997 році ЄЕСУ переказала 944 683 245 доларів США, 30 833 509 фунтів стерлінгів та 269 304 німецьких марок на рахунки в закордонних банках, які могли б бути використані на закупівлю матеріально-технічних ресурсів.
- Міністерство оборони РФ подало позов до Арбітражного суду м. Москви, який задовольнив його вимоги щодо стягнення з компанії ЄЕСУ 197 983 803,90 доларів США. Ці кошти ніколи не було виплачено.
- 10.6.2011 Міністерство борони РФ звернулось до Кабінету Міністрів України з питання погашення заборгованості ЄЕСУ у сумі вже 405,5 мільйонів доларів США. Під час перевірки Кабінетом Міністрів

України повідомлення Міністерства оборони РФ були виявлені кримінально-карані діяння, а матеріали щодо цього повідомлення направлені до СБУ. Це завадило реалізації замаху на розтрату.

2. Заступник Генерального прокурора Кузьмін під час телевізійного шоу 28 жовтня 2011 р. зазначив, що прокуратура перевірить причетність Юлії Тимошенко до вбивства у 1996 році губернатора Донецької області Євгена Щербаня, який був причетний до газової торгівлі та якого застрелив в донецькому аеропорту нібито найманий вбивця. За словами Кузьміна, допитаний у США свідок заявив, що вбивство було оплачено з рахунків пані Тимошенко та тодішнього Прем'єр-міністра Павла Лазаренка, який наразі відбуває строк в американській в'язниці за не пов'язані з цією справою шахрайство та відмивання грошей. В 2002 році 8 осіб було визнано винуватими та засуджено за вбивство Є.Щербаня.
3. Під час телевізійного шоу пан Кузьмін також звинуватив пані Тимошенко у нападі в 2003 році на слідчий ізолятор в Чернігові, де утримувався її тесть. Наразі незрозуміло, чи проводиться щодо цього формальне розслідування.
4. І нарешті, пан Кузьмін згадав на телебаченні про спробу Юлії Тимошенко підкупити суддів Верховного Суду у 2004 році. Наразі незрозуміло, чи проводиться щодо цього формальне розслідування.

Спостереження:

Щодо державних гарантій стосовно боргу ЄЕСУ:

- Урядова гарантія від 31.12.1996 була надана «Газпрому», була обмежена у часі періодом від 1.1.1997 до 31.1.1998, стосувалась лише торгівлі газом у 1997 році, а не будь-якого іншого боргу внаслідок газових контрактів, укладених в інші роки, та передбачала максимальну суму до 200 мільйонів доларів США.
- У листі Прем'єр-міністра України його російському колезі від 26.8.1996 не визначається час, обсяги, контракти або об'єкти. Тому його не можна вважати фінансовою державною гарантією.
- Ні «Газпром», ні РФ як держава або «Газпром» ніколи не вважали урядові гарантії України документом, на базі якого вони могли висувати вимоги Україні, і вони ніколи не намагались покласти на Україну відповідальність за заборгованості ЄЕСУ. У листі російського міністерства оборони від червня 2011 року гарантії взагалі не

згадуються, у ньому лише міститься прохання про допомогу в отриманні від ЄЕСУ боргу в розмірі 405,5 мільйонів доларів США.

Щодо строку давності для нових розслідувань:

- Зважаючи на те, що події, які згадуються в параграфах 1 та 2 вище, відбулися понад 10 років тому, природно було б розглянути, чи все ще є можливими з юридичної точки зору притягнути до відповідальності за цими епізодами. Стаття 49 Кримінального кодексу 2001 року сьогодні регулює питання строку давності⁴ та передбачає 15-річний строк давності для злочинів, в яких тепер обвинувачують пані Тимошенко.
- Однак, на момент, коли нібито було вчинено злочин, діяв інший строк давності (стаття 48 Кримінального кодексу 1960 року⁵), і тому часові обмеження та інші умови того закону повинні застосовуватись до злочинів, вчинених у той час. Використання новішого строку давності, який дозволяє притягнення до відповідальності у справах, в яких це не

⁴ **Стаття 49.** Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності

1. Особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею злочину і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки:

- 1) два роки - у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі;
- 2) три роки - у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання у виді обмеження або позбавлення волі;
- 3) сім років - у разі вчинення злочину середньої тяжкості;
- 4) п'ятнадцять років - у разі вчинення тяжкого злочину;
- 5) двадцять років - у разі вчинення особливо тяжкого злочину.

2. (...)

3. Перебіг давності переривається, якщо до закінчення зазначених у частинах першій та другій цієї статті строків особа вчинила новий злочин середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин. Обчислення давності в цьому разі починається з дня вчинення нового злочину. При цьому строки давності обчислюються окремо за кожний злочин.

(4) та (5)...

⁵ **Стаття 48.** Давність притягнення до кримінальної відповідальності

Особу не може бути притягнуто до кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею злочину минули такі строки:

- 1) один рік з дня вчинення будь-якого з злочинів, передбачених статтями 106 і 125 частина 1, або злочину, за який згідно з законом може бути призначено покарання не більш суворе, ніж виправні роботи або направлення в дисциплінарний батальйон;
- 2) три роки з дня вчинення злочину, за який згідно з законом може бути призначено позбавлення волі на строк не більше двох років, (крім злочинів, передбачених статтями, які вказані в пункті 1 цієї статті);
- 3) п'ять років з дня вчинення злочину, за який згідно з законом може бути призначено позбавлення волі на строк не більше п'яти років;
- 4) десять років з дня вчинення злочину, за який згідно з законом може бути призначено більш суворе покарання, ніж позбавлення волі строком на п'ять років.

Перебіг давності переривається, якщо до скінчення зазначених у законі строків особа вчинить новий злочин, за який згідно з законом може бути призначено позбавлення волі на строк більше двох років. Обчислення давності в цьому разі починається з моменту вчинення нового злочину.

Перебіг давності зупиняється, коли особа, яка вчинила злочин, скриється від слідства або суду...

Питання про застосування давності до особи, що вчинила злочин, за який згідно з законом може бути призначено смертна кара, вирішується судом...

було б можливо за старого закону, є порушенням статті 7 Європейської конвенції про права людини «Ніякого покарання без закону»⁶. Схоже, що СБУ визнала застосування 10-річного строку давності.

- Засудження (не просто обвинувачення або обвинувальний акт) за новий тяжкий злочин, вчинений протягом останніх 10 років, може розпочати новий 10-річний період строку давності. Згідно із заявою ГПУ, строк давності для деяких злочинів пані Тимошенко (можливо, це стосується нової Справи про борг) було подовжено через вчинення нею у січні 2009 року нового злочину (“Газова справа”), за який її було засуджено 11.10.2011. Для того, щоб цей злочин відновив будь-який строк давності, необхідно, щоб обвинувальний вирок став остаточним, що може статися лише тоді, коли буде розглянуто апеляцію пані Тимошенко.
- Однак, строк давності у 10 років може бути відновлений внаслідок дій, вчинених у 2009 році, тільки якщо злочинне діяння у справі про борг було вчинено не у 1996, а у 1999-му році або пізніше. Можливо, саме це є підґрунтям тверджень у постанові про притягнення як обвинуваченого про те, що замах на розтрату було здійснено шляхом несплати старого боргу (у 2000 році), а не надання гарантій (у 1996 році). Таку аргументацію не можна вважати нормальною юридичною аргументацією.
- Тому можна зробити висновок про те, що строк давності, який має застосовуватись до цієї справи, забороняє притягнення до відповідальності в рамках “Справи про борг”, а можливе продовження строку давності не може базуватися на Газовій справі.

Щодо постанови про притягнення як обвинуваченого:

- Постанова про притягнення в якості обвинувачуваного у Справі про борг – це документ на восьми сторінках з дуже складною термінологією, довгими реченнями та сумішшю описів фактів та припущень, що робить неможливим навіть для тренуваного ока визначити, від яких саме обвинувачень необхідно захищати пані Тимошенко. Пункт 2 статті 5⁷ Європейської конвенції про права людини вимагає, щоб обвинувачення висувались зрозумілою мовою, так само як і стаття 6 про право на захист та справедливий суд⁸.
- Звинувачення у Справі про борг, порушеній Службою безпеки України, складено вкрай незвичайно. Зазвичай, злочинними діями з вчинення

⁶ (Кононов проти Латвії 17.5.2010 §§228-233, Кюеме проти Бельгії 22.6.2000 §§142-151 та Ашур проти Франції 29.3.2006)

⁷ «Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього»

⁸ Див. також Попередню доповідь II.

замаху на розтрату на базі урядової гарантії на сплату боргу приватної компанії вважалось би надання документу, який служив в якості гарантії, що у даному випадку мало місце в 1996-му році. Але у Справі про борг злочинні дії, які нібито завершили замах, стосувались 2000 року, коли компанія ЄЕСУ припинила виплачувати свій борг російській стороні. Можливо, звинувачення було сформульовано саме так у спробі обійти 10-річний термін давності, який забороняє розслідування у 2011 році дій, які мали місце у 1995-1996 роках, що є неприйнятним з юридичної точки зору.

- В 2000 році, тобто тоді, коли нібито було вчинено злочин, строк гарантії вже сплив і вона була недійсною. Тому пані Тимошенко не могла вчинити замах на розтрату коштів державного бюджету шляхом перекладення боргу своєї компанії на уряд в 2000 році.

3. Заново відкриті раніше закриті розслідування

Звинувачення:

- В період між січнем 2001 та січнем 2003 року ГПУ відкрила 14 справ проти осіб, пов'язаних з ЄЕСУ, включаючи Юлію Тимошенко, її чоловіка Олександра Тимошенка, її свекра Геннадія Тимошенка, колишнього головного бухгалтера ЄЕСУ Лідію Сокольченко, колишнього керівника «United Energy International Limited» Євгена Шаго та Антоніну Болюру.

Вісім з цих справ стосувались Юлії Тимошенко:

- 1) Справа від 05.01.2001: за ч.3 ст. 148-2 Кримінального кодексу 1960 року - Ухилення від сплати податків в особливо великих розмірах;
 - 2) Справа від 21.02.2001: за статтею 80-1, статтями 19 та 80-1, статтею 89-1 КК 1960 року – Приховування валютної виручки, розкрадання державного майна в особливо великих розмірах;
 - 3) Справа від 02.11.2001 (проти Юлії Тимошенко та Олександра Тимошенка): за ч. 2 ст. 369 КК 2001 року – давання хабара, вчинене повторно;
 - 4) Справа від 02.11.2001: за статтею 70 КК 1960 року, статтею 15, ч.5 ст. 191, ч.2 ст. 366, статтями 27 та ч. 2 ст. 366 КК 2001 року – Контрабанда (КК 1960-го року), привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, службове підроблення, якщо воно спричинило тяжкі наслідки;
 - 5) Справа від 02.08.2002: за ч.2 ст. 364 КК 2001 року – Зловживання владою або службовим становищем, якщо воно спричинило тяжкі наслідки;
 - 6) Справа від 02.08.2002: за ч.5 ст. 191, статтями 27-30 та ч. 5 ст. 191, ч.2 ст. 366 КК 2001 року – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, службове підроблення, якщо воно спричинило тяжкі наслідки;
 - 7) Справа від 08.01.2003: за статтею 27 та ч.3 ст. 212 КК 2001 року – ухилення від сплати податків в особливо великих розмірах;
 - 8) Справа від 17.01.2003 (проти Юлії Тимошенко, Лідії Сокольченко, Антоніни Болюри та Євгена Шаго): за ч.3 ст. 191 КК 2001 року - привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.
- 21.3.2003 Вишгородський районний суд відмовив у задоволенні скарг обвинувачуваних про закриття вищезгаданих кримінальних справ.

- 13.5.2003 Апеляційний суд Київської області скасував постанову Вишгородського суду та закриття всі провадження по цих справах.
- 7.10.2003 Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду скасувала рішення Апеляційного суду Київської області та направила справу на новий розгляд в іншому апеляційному суді, Апеляційному суді Житомирської області.
- 22.3.2004 Апеляційний суд Житомирської області залишив без змін постанову Вишгородського районного суду, якою було відмовлено у закритті справ.
- 11.11.2005 на спільному засіданні Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду та Військової судової колегії було залишено без задоволення клопотання про закриття справ, адже ці справи вже було обґрунтовано закрито низкою постанов ГПУ (від 21, 22 та 28.1.2005 та 5.7.2005) та постановами Шевченківського районного суду м. Києва (від 21.1.2004, 30 та 31.12.2004) за відсутністю складу злочину. Верховний Суд постановив, що *«...ці постанови прийняті з дотриманням вимог чинного кримінально-процесуального законодавства компетентними органами і посадовими особами, набрали чинності та є обов'язковими для виконання. Цими постановами фактично визнано, що зазначені кримінальні справи проти Юлії Тимошенко та інших були порушені безпідставно...»*
- 28.10.2011 Шевченківський районний суд м. Києва прийняв рішення про продовження терміну касаційного оскарження власних постанов від 21.1.2004, 30 та 31.12.2004 року про закриття справ, що дозволяє ГПУ подати касаційну скаргу проти тих постанов до нового Вищого спеціалізованого суду з розгляду кримінальних та цивільних справ.
- ГПУ також подала клопотання до суду про продовження строку давності для відновлення справ проти родичів Тимошенко.
- 20.10.2011 ГПУ скасувала власні постанови від 21, 22 та 28.1.2005 та 5.7.2005 про закриття інших справ, а 27.10.2011 провела обшук в помешканні колишнього головного бухгалтера ЄЕСУ Лідії Сокольченко в Дніпропетровську.

Спостереження

Щодо відновлення проваджень у справах:

- Причини, які наводяться у постанові ГПУ від 20.10.2011, підписаній Генеральним прокурором Пшонкою, щодо відкриття старих справ звучать так: *«під час вивчення справ було встановлено, що рішення про закриття справ... прийнято незаконно, наведені в постанові доводи та мотиви не відповідають матеріалам кримінальної справи*

і суперечать зібраним у справі доказам». Речник ГПУ Юрій Бойченко так пояснив, чому ГПУ переглянула свої постанови про закриття справи проти Тимошенко: *«Це рішення було прийнято поспішно, без належних підстав, і тому має бути скасоване.»*

- Кримінально-процесуальний кодекс України дозволяє відновлювати закрите досудове слідство в межах встановлених строків давності⁹ та не містить інших критеріїв для подібного відновлення. Це робить осіб, проти яких колись було порушено справу, вразливими протягом багатьох років, оскільки навіть якщо справу у певний час було закрито, вона може бути відновлена в будь-який час на розсуд органу, який її закривав. Багато справ чекали протягом багатьох років, поки їх не було відновлено в іншому політичному кліматі.
- Європейська конвенція про права людини не містить положень, які можна було б безпосередньо застосувати до цієї ситуації. Стаття 4 Протоколу 7 до Європейської конвенції про права людини містить фундаментальний принцип верховенства права «Право не бути притягненим до суду або покараним двічі» (*Ne bis in idem*) щодо відновлення справи, але він застосовується напряду лише у ситуаціях, коли мова йде про остаточний вирок або остаточне виправдання в суді після судового процесу. Згідно з Протоколом, провадження може бути відновлено за наявності нових або нововиявлених фактів чи в разі виявлення суттєвих недоліків у попередньому судовому розгляді, які могли вплинути на результат розгляду справи. Протокол до Конвенції

⁹ **Стаття 216.** Відновлення слідства в закритій справі

Досудове слідство в закритій справі може бути відновлене у межах встановлених строків давності притягнення до кримінальної відповідальності постановою прокурора, начальника слідчого відділу, а у випадках, передбачених частиною третьою статті 236-6 цього Кодексу, — постановою судді.

Стаття 236-6. Розгляд суддею скарги на постанову про закриття справи

Скарга на постанову органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи розглядається суддею, який визначається в порядку, встановленому частиною третьою статті 16-2 цього Кодексу, одноособово не пізніше п'яти днів, а у разі складності справи — десяти днів з дня надходження закритої справи до суду.

Суддя витребує справу, знайомиться з нею, а в разі необхідності заслуховує пояснення особи, яка подала скаргу на постанову.

Про час розгляду скарги суддя повідомляє прокурора та особу, що подала скаргу, які вправі взяти участь у її розгляді та висловити свої доводи. При розгляді скарги ведеться протокол судового засідання.

Розглянувши скаргу, суддя залежно від того, чи були при закритті справи виконані вимоги статей 213 і 214 цього Кодексу, приймає одне з таких рішень:

- 1) залишає скаргу без задоволення;
- 2) скасовує постанову про закриття справи і направляє справу прокурору для відновлення слідства або дізнання.

Скасовуючи постанову про закриття справи і направляючи справу прокурору для відновлення досудового слідства або дізнання, суддя вказує, які обставини належить з'ясувати при проведенні досудового розслідування.

На постанову судді прокурором, особою, яка подала скаргу, протягом семи діб з дня її винесення може бути подана апеляція до апеляційного суду.

Копія постанови судді надсилається особі, яка прийняла рішення про закриття справи, особі, яка подала скаргу на постанову, і прокурору, який відмовив у поновленні досудового слідства або дізнання.

формулює загальний принцип у верховенстві права, але не застосовується безпосередньо до ситуації, коли рішення про закриття справи було прийняте прокуратурою під час слідства¹⁰ або судом до початку судового процесу.

- Однак, із загальних принципів верховенства права, в тому числі із статті 5¹¹ Європейської конвенції про права людини «Право на особисту недоторканність», впливає, що відновлення будь-якої справи, так само як і будь-яке інше кримінальне переслідування, повинно керуватись законними цілями, а не бути частиною політичної, вибіркової процедури. Якщо це не так, тоді це є порушенням статті 18 Конвенції¹². Це також викликає запитання щодо права на справедливий суд згідно із статтею 6 Конвенції через незабезпечення юридичної визначеності особі, якщо кримінальна справа, яка була раніше закрита компетентним органом, може бути відновлена у будь-який момент без достатнього обґрунтування.

Заява, що міститься в ухвалі Верховного Суду від 11.11.2005, про те, що *«Цими постановами фактично визнано, що зазначені кримінальні справи проти Юлії Тимошенко та інших були порушені безпідставно»*, вимагає дуже переконливого пояснення законних підстав для відновлення старих справ проти незручних політичних опонентів. Пояснення, що *«рішення про закриття цих справ... були прийняті незаконно, і що наведені доводи не відповідають матеріалам кримінальної справи і суперечать зібраним у справі доказам»*, як заявляє ГПУ, не є достатнім.

- Аргументація щодо строку давності, яка згадується вище, також застосовується до відновлених справ, які, наскільки відомо, стосуються періоду 1995-97 років, і тому повинні бути погашені за строком давності у 2005-07 роках, і не можуть бути відновлені діями, вчиненими у 2009 році. Тому їх необхідно вважати такими, чий строк давності вже минув.

¹⁰ «Смірнова та Смірнова проти Росії», рішення про прийнятність від 3.10.2001.

¹¹ «Кожен має право на свободу та особисту недоторканність.»

¹² «Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені»

4. Інші розслідування, що тривають

Справа про Кіотські кошти та Справа про машини швидкої допомоги, які описуються у Попередній доповіді II «Юридичний моніторинг в Україні»¹³ все ще перебувають на стадії слідства. Матеріали цих справ вивчаються захисниками, яких ГПУ розкритикувала за те, що вони працюють занадто повільно. Хоча не було прийнято рішення про притягнення до відповідальності та не складено обвинувальний висновок, під час вищезгаданого телевізійного шоу 28.10.2011 пан Кузьмін розповів, що після вивчення захисниками ці справи буде передано на розгляд суду, і висловив сподівання, що і у цих справах буде винесено вирок. Такі заяви, знову ж таки, підтверджують сумніви в об'єктивності прокуратури.

¹³ <http://helsinki-komiteen.dk/>